

במקומן הן חמשת מיני תבואה כדכתבית במהדורא תנינא ואין פנים לפתרון המורה⁷⁷. [מהדות"ל]

אבל מפנה לפנה לא. גם הנה גרים המורה⁷⁸ ממקום למקום, ומפרש מבית לעליה, אבל בספרים כתוב מפנה לפנה, וגם רבינו יצחק מפאס זצוק"ל⁷⁹ גרים מפנה לפנה. [מהדות"נ].

שם. לא אמרן אלא בדברים שאינן טעונין ברכה לאחריהן במקומן. כגון מים כו'. פירש המורה⁸⁰ דברים שאינן טעונין ברכה לאחריהן במקומן, כגון מים או פירות שאינן טעונין [ברכה] חשובה בפני עצמם⁸¹, דודאי כיון דעמד והלך למקום אחר עמידתו זו היא גמר סעודתו והך סעודה אחריתי היא וצריך לברך בתחלה. אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן כלומר ברכה חשובה בפני עצמם, כגון שבעת המינין, הואיל ולא בירך אחריהם ועמד לילך למקום אחר לסעוד על דעת קביעות הראשונה

אינשי טעימו מידו ואזלו ואכלו ושתי, ואמרינן בתעניות⁷² ליטעום מר מידי בתעניתא יתיבנא, ומשמע דלסעודה היו מזמנין אותו⁷³. [מהדות"נ].

שם. כחומר א דרב עבד כקולי דרב לא עבד. ואין בזה משום והכסיל בחושך הולך⁷⁴, דלא אמרינן הכי אלא בתרי חומר א דסתרן אהדדי, כדאמרן בפ' [מבוי]⁷⁵. [מהדות"נ].

[קא, ב] מיתיבי שינוי יין אין צריך לברך שינוי מקום צריך לברך. בעל כרחך הכי משמע, דוקא אם שינה יין אין צריך לברך בורא פרי הגפן, אבל אם שינה מקום צריך לברך בורא פרי הגפן, דהא יין קא נקיט ותיובתא דר' יוחנן. אם כן מוכיח⁷⁶ מיכן דר' יוחנן איין קאמר דשינוי מקום נמי אין צריך לברך, ומאי דאמרי' לקמן הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאינן טעונין ברכה לאחריהן במקומן הוא היין, אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהן

אוצר החכמה

קידוש במקום סעודה אפילו בכזית פת. וכן כתב מגן אברהם שם סק"י. אמנם לדעת רבינו אין כל זה מועיל אלא בעי סעודה חשובה. וכן כתב במעשה רב אות קכב, שהגר"א לא היה מקדש בקידוש היום אלא במקום סעודה גמורה ולא מיני תרגימא או יין, והובא בביאור הלכה שם. 74 קהלת ב, יד. וכדאמרינן עירובין ו, ב. 75 עירובין ו, א. 76 נדצ"ל: מוכת. 77 עיין להלן מה שכתב רבינו במהדות"ל ד"ה לא אמרן, ומשם מבואר כוונתו כאן. 78 רש"י ד"ה ממקום. 79 הרי"ף כאן. וכן היא גירסת ר"ח, ורא"ש סי' ה, וכן הוא בכת"י מינכן. 80 רש"י ד"ה בדברים. 81 כן הוא ברש"י, ובכת"י: עצמה.

מיד, ועיילי ואכלי ושתו. 72 יב, ב. 73 משמע שלדעת רבינו אינו מועיל לקידוש במקום סעודה אלא סעודה ממש, ואפילו ריפתא פורתא אינו מועיל אלא בעינן סעודה חשובה. אמנם ראה פסקי נכדו הרי"ז שכתב שיכול לאכול במקום הקידוש מיני מגדים והוי קידוש במקום סעודה, משום שבשבת אפילו כשאוכל סעודת עראי, לסעודת קבע היא נחשבת. והביאוהו השלטי גיבורים ומג"א סי' רעג סק"א, אמנם עיין שם במג"א שכתב דמדברי הטור ושו"ע לא משמע כן אך מכל מקום יכול לצאת במיני תרגימא מה' מינים כיון שהם חשובים יותר מיין. והגאונים [ראה רשב"א ח"א סי' תשלד וכל בו סי' קמו בשם רס"ג] כתבו. שיוצא ידי

הלך, לברך אחריהם ברכה אחת על שתיהן ולפניהם נמי אין צריך לחזור ולברך.

ואינו נראה לי פתרון זה, דבמקומן לא משמע ברכה חשובה בפני עצמה דשבעת המינין, אלא מידי דצריך ברכה לאחריו במקום שאכל ואינו רשאי להסתלק ולברך במקום אחר, וזה הדין אינו נוהג בשבעת המינין אלא בחמשת המינין בלבד. כדתנן בפ' אלו דברים⁸² מי ששכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר. וסוגיא דשמעתא כבית שמאי ובמזיד מודו בית הלל דיחזור למקומו ויברך, ולא מיירי מתני'⁸³ אלא בחמשת המינין, כדתנן בסיפא ועד כמה הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון במעיו, אלא במידי דזיין קאתי ולא בפירות ויין. ותו אם איתא דיין הוי מדברים הטעונים ברכה לאחריהן במקומן, אי הכי אמאי אוקימנא לדר' יוחנן בתיובתא מהך מתניתא ולא פריקנא דר' יוחנן דלא אמר אלא ביין וברייטא במים ופירות, דהא ר' יוחנן ביין קא מיירי, אלא לאו ש"מ יין נמי

מדברים שאין צריכים ברכה לאחריהן במקומן הוי⁸⁴, ומשום הכי מותבינן ליה מברייטא, ודברים הצריכים ברכה לאחריהן במקומן הן חמשת המינין שעשה מהם פת דצריכין ברכת המזון במקומן. וכן פירש גם רבינו יצחק מפאס זצוק"ל ודברים שאין צריכים ברכה לאחריהן במקומן כגון פירות ויין, אבל דברים שטעונים ברכה לאחריהן במקומן⁸⁵ כגון פת ומיני דגן. וכך פירש גם רבינו אלחנן זצוק"ל משם אביו⁸⁶. [מהדות"נ].

שם. כשהן יוצאין טעונים ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונים ברכה לכתחלה. מהכא משמע דכיון דצריכין ברכה לכתחלה משום עקירת רגליהן צריכין נמי ברכה למפרע, ולא מצינן למימר יברכו לכתחלה ויאכלו עד שיגמרו סעודתן ואחר כך יברכו ברכת המזון ויפטרו שתי האכילות שעשו, אלא כל היכא דמיחייב ברכה לפניו מיחייב לברך על מה שאכל. ומיכן יש להוכיח בד' כוסות של פסח, שכיון שצריך לברך בורא פרי הגפן על כל אחת ואחת⁸⁷, כמו כן צריך לברך על הגפן אחר כל כוס

⁸² ברכות נא, ב. ⁸³ שם. ⁸⁴ ראה בהשגת הראב"ד על בעל המאור שהביא ראיה זו. ⁸⁵ כן הוא בכת"י ובריי"ף, ובגדפס חסר מתיבות 'פירות' עד 'במקומן'. ⁸⁶ כן כתב רבינו בפסקיו, וכן כתבו התוספות ד"ה אלא, והרא"ש סי' ו, והר"ן. וכדעת רש"י פירש רשב"ם, וכן כתבו הגהות מימוניות וכסף משנה בדעת הרמב"ם ברכות פ"ד ה"א. ובפסקי ריא"ז הביא מחלוקת זו וכתב דכדעת רש"י נראה לו. וברבינו חננאל משמע שאין דין ברכה במקומו אלא בפת, וכן כתב הרשב"א ברכות נג, ב. והגהות מימוניות שם הביא דעות החולקים וכתב דר"י פירש דאין טעון ברכה אלא פת שצריך לברך אחרי ברכת המזון

וכן פרי"א לפס ושכן מצא בשם רב עמרם גאון. וכתב בית יוסף דמה שכתב דאינו טעון ברכה במקומו אלא פת הוא לאו דוקא דהוא הדין לחמשת מיני דגן, וראייתו לזה שכן כתב הרי"ף. אמנם בלשון הרשב"א מוכח דמה שכתב פת היינו דוקא פת, עיי"ש. ודעה זו הביא רמ"א שם. ובביאור הגר"א שם כתב דדעת התוספות שאין דין ברכה במקומם אלא בחמשת מיני דגן היא עיקר. ⁸⁷ כן היא דעת הרי"ף והרמב"ם תמץ ומצה פ"ח ה"ד וכמה מן הגאונים, כיון שכל כוס היא מצוה בפני עצמה, יש לברך על כל כוס קודם ששותה, בורא פרי הגפן. וכן כתב רבינו טעם זה להלן קב, א במהדורה תליתאה

ש' של ברכת המזון לבד. וכ"כ המורה בפרדס שלו⁹⁰ דצריך לברך על הגפן על היין שבתוך סעודתו קודם שיברך ברכת המזון ועוד יברך על הגפן על כוס של ברכת המזון. [מהדות"ג].

[קב, א] ועקרו רגליהם לילך בבית הכנסת. כתב רבינו אלחנן זצוק"ל משם אוצר החכמה:

הל' פסח סי' עב ועיין עוד שם הל' פסח סי' נז וסידור רש"י סי' שפח [ועיין מה שהובא מרש"י בהערה להלן]. 89 כן הוא בכת"י, ובנדפס חסר מתיבות 'על כל אחת' עד 'בורא פרי הגפן'. 90 ראה בספר הפרדס [מהדורת הערנרייך עמ' קפא, ובשו"ת רש"י סי' פז, וכן הוא במחזור ויטרי סי' עב וסידור רש"י סי' קיט. והו"ד בכל בו סי' כד בשם אחד מן הגאונים, ועיקר דעתו הובא בתוספות להלן קג, א ד"ה אנא] וז"ל שם: אמר ר' כל המברך לאחר יין שבתוך הסעודה עד שלא יטול ידיו במים אחרונים הרי זה משובת. [שהיין הבא לאחר ברכת המזון אינן פוטרין ליין הבא בתוך הסעודה שהרי הפסיק בינתיים ואסוחי דעתא הוא. כדאמרי' בערבי פסחים [פסחים קג, ב] כיון דאמרינן הבו נברך אסור למשתי דאי לא אסות דעתא ולא נמלח הוי, אמאי בריך איין שלאחר המזון בורא פרי הגפן, ליפטר ביין שבסעודה. הא למדת דייין] זה [לא קאי אלעיל כלל לכך מברכין עליו לפניו ולאחריו. אם כן יין דבסעודה במאי ליפטר לאחריו כיון דייין דברכת המזון לא פטר ליה. וברכת המזון גופיה] לא קאי [אמשקה אלא אמוזנא. הרי עניך רואות שצריך לברך איין דסעודה לאחריו בסוף כל שתייתן, קודם שיטול] וכבר ימים מקדם עמדנו על שולחן רבינו וחיזורנו עליו לברך אחר אותו היין. ונראה הלכה למעשה ולא רצה ליטול כתר לפנינו לקבוע הלכה לדורות. אבל מרגלא בפומיה כל העושה כן ינחו ברכות על ראשו. וראה בית יוסף סי' קעד שהביא דברי המחזור ויטרי לברך אחר יין שבתוך הסעודה וכתב דאין הלכה כמותו ושגם רש"י לא היה מברך.

וכוס⁸⁸. וכן ביין ששתה בתוך סעודתו כיון שצריך לברך בורא פרי הגפן⁸⁹ על כוס של ברכה, צריך לברך נמי על הגפן על היין ששתה בתוך סעודתו, ולא אמרינן יברך לאחר כוס של ברכה על הגפן ויפטור כוס של ברכה ומה ששתה בתוך סעודתו, אלא צריך לברך על הגפן על היין ששתה בתוך הסעודה לבד ועל כוס

ד"ה ר' יוסי. והרא"ש סי' כד הקשה על דברי הרי"ף שכיון שלא הסיח דעתו בין הכוסות אין לו לברך על כל כוס וכוס. ובספר המנהיג הלכות פסח כתב דצריך לברך על כל ארבע הכוסות מפני שאם לא יברך יראו כולן כאלו הן בתוך הסעודה שאינו מברך ברכת הנהנין אלא על הראשון. ובשולחן ערוך סי' תעד כתב המחבר כדעת הרא"ש שאינו מברך אלא על כוס ראשון של קידוש ושלישי של ברכת המזון, אמנם הרמ"א כתב שמנהג האשכנזים לברך על כוס וכוס וכדעת הרי"ף והרמב"ם. 88 כדעת רבינו הובא בטור סי' תפא בשם התלמידים של הגאונים וראה דרכי משה שם שפירש כן את דעתם. אמנם הרבה ראשונים חולקים על זה, וראה ברי"ף שכתב שיש הסוברים שאין מברכין אלא על כוס אחרון ויש הסוברים שמברך גם על כוס שני כיון שלאחריו מברך ברכת המזון וכן אחר כוס רביעי כיון שאינו שותה עוד, וכתב שכטעם זה מסתבר. וראה ברא"ש סי' כד שהקשה עליו דהרי היין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון. אמנם קושייתו אינה אלא על הרי"ף שמחייב ברכה על כוס וכוס ובברכה אחרונה אינו מחייב אלא על כוס שני ורביעי דשמעת מינה דאע"פ שחשיב הפסק לענין ברכה ראשונה מכל מקום אינו חשוב הפסק לענין ברכה ראשונה של כוס ראשון ושלישי ועל כך הוקשה לו דגם מכוס שני אין ברכת המזון חשובה הפסק, אבל לדעת רבינו הסובר שמברך ברכה אחרונה על כל כוס וכוס אינו קשה. והמרדכי רמז תריא כתב שמברך ברכה אחרונה על כולם חוץ מעל כוס שני כיון שהוא תיכף לסעודה ופוטר יין שבתוך הסעודה, וכן הוא במחזור ויטרי